

ТИББИЁТ ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИДА КИМЁ ФАНИНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ CLIL УСУЛИ ЁРДАМИДА ТАШКИЛЛАШТИРИШ

Н.С.Сафарова – ассистент ўқитувчи

Бухоро давлат тиббиёт институти

Таянч сўзлар: CLIL усули, фан ва тил интеграциясига асосланган дарс босқичлари, илмий атамалар луғати, CLIL усулига асосланган ўқув жараёнини ташкиллаштириш, ўқув жараёнида ўқитувчининг роли.

Ключевые слова: метод CLIL, этапы урока на основе интеграции науки и языка, глоссарий научных терминов, организация учебного процесса на основе метода CLIL, роль учителя в процессе обучения.

Key words: CLIL method, stages of the lesson based on integration of science and language, glossary of scientific terms, organization of the learning process based on CLIL method, role of the teacher in the learning process.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-3775 сонли қарори *олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида* бўлиб, ундаги баён этилган вазифалардан бири бу:

Олий таълим муассасаларида таълим сифатини тубдан такомиллаштириш, уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш, шунингдек, 2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича *Харакатлар стратегиясида* белгиланган вазифаларни изчил амалга ошириш мақсадида:

7. Белгилансинки, 2018 йил 1 сентябрдан бошлаб:

...Ўзбекистон ва хорижий олий таълим муассасаларининг ўзаро келишуви ҳамда қўшма таълим дастурлари асосида талабаларни ўқитишни ташкил этиш ва икки томонлама тан олинадиган диплом бериш амалиёти жорий этилади [1].

Ушбу қарорнинг ижроси сифатида Бухоро давлат табиёт институтида 2019-2020 ўқув йилининг ўзидаёқ бир неча Ўзбекистон ва хорижий олий таълим муассасаларининг ўзаро келишуви ҳамда қўшма таълим дастурлари асосида талабаларни ўқитишни ташкил этиш ва икки томонлама диплом бериш амалиёти жорий этилди. Хусусан, Ҳиндистоннинг **GD Goenka** олийгоҳи билан ҳамкорликда “Фармация” йўналиши очилди. Бу олийгоҳ тарихида биринчи “Фармация” йўналиши ҳисобланади. Мазкур янги йўналишнинг яна бир ўзига хослиги дарсларнинг инглиз тилида ўтилиши. Бунинг учун олийгоҳнинг профессор – ўқитувчилари пухта тайёргарлик кўришди, инглиз тилини билиш сертификатларини кўлга киритишди. Бундан асосий мақсад талабаларга пухта билим бериш.

Ана шу мақсадга эришиш учун бир неча кўрсаткичлар жуда муҳим. Улардан қуйидагиларни санаб ўтиш мумкин:

1. Талабаларнинг инглиз тилини билиш даражаси.
2. Олийгоҳга бўлган дастурий материални инглиз тилида билиш
3. Янги фан ва мавзуларни қулай усулда талабаларга етказиш

Бу кўрсаткичлар кимё фани ўқитувчилари олдида ҳам муҳим талабаларни қўйдики, бунда ушбу кўрсаткичлар муаммога айланиб қолмоқда. Бу муаммоларни бартараф этишда республикамызга эндигина кириб келаётган **CLIL усулидан фойдаланиш анча самарали усул ҳисобланади.**

CLIL ўзи нима?

Content and Language Integrated Learning (**CLIL**) атамаси 1994 йилда кўп тилли таълим соҳаси тадқиқотчиси Дэвид Марш (David Marsh) томонидан Европада тил ўрганиш таълимини тадқиқ қилинаётган жараёнда киритилган [4]. CLIL келажакдаги меҳнат фаолияти ва келажак ҳаётга тайёрлашда ёрдам беради дейилади баъзи манбаларда [2]. **CLIL** усули фанларни инглиз тилида ўрганишдир. **Бунда барча фанлар қамраб олинishi мумкин, ҳатто жисмоний тарбия дарслари ҳам. Бу усул одатда ўрта мактабларда**

махсус синфларда қўлланилади. Лекин олийгоҳ талабалари билан ҳам худди мактаб ўқувчилари билан бўлган муаммога дуч келаётганимиз сабабли бу усулни олийгоҳларда ҳам қўллаш мумкин бўлади дея оламиз.

Инглиз тилини фақатгина чет тили сифатида ўрганган талаба бошқа фаннинг инглиз тилидаги атамалари билан баъзи қийинчиликларга дуч келиши мумкин. (Чунки тил ўрганаётганда аксарият умумистеъмолдаги сўзлар ўрганилади!) Лекин бу усулни қўллаганда талабада фанни ҳам, тилни ҳам ўрганиш имконияти жуда катта бўлади. Талаба учун ўрганилган янги тилни “бир кун келиб..., қачондир – келажакда...” қўллаши мумкинлиги эмас, ўз мутахассислигини ўрганиш чоғидаёқ қўллаши унинг учун жуда катта мотивация (!) ҳамдир [5].

Илгари ҳам фанларни интеграциялалашган ҳолда ўтиш усуллари маълум эди, лекин бу соҳада фан – тил интеграцияси алоҳида ва кучли йўналиш бўлиб шаклланыапти. Сабаб жуда оддий - турли фанларни ўзаро интеграциялашда уларнинг боғлиқлиги тор доирада туриб қолади. Чет тилини эса, юқорида айтиб ўтганимиздек, ҳатто жисмоний тарбия дарслари билан ҳам интеграциялаш мумкин.

Ўқув жараёнини CLIL усулини қўллаб ташкиллаштиришнинг баъзи жиҳатлари

1. Бунинг учун фанни чет тилида ўқитадиган ўқитувчи чет тилини чуқур билиши, фанга доир атамаларни тўғри талаффуз қила олиши, яъни илмий тилда сўзлаш услубига эга бўлиши керак.

2. Керакли маълумотларни дарс мақсадига асосланган ҳолда тайёрлаш ва олинадиган натижани олдиндан кўра билиши керак.

3. Талабаларни дарс жараёнида кузатиб бориш, уларда икки фан интеграциясида юзага келадиган муаммоларни ўз вақтида аниқлаб, кейинчалик уларни бартараф этиш.

4. Фаннинг инглиз тилидаги усулий қўлланмалари билан ишлаш

5. Мавзуни тушуниш учун керак бўладиган атама ва ибораларнинг етарли тўпламини яратиш. Янги атамаларни ўргатишнинг қулай усуллари танлаш.

6. Фан – тил интеграцияси усулида ўтиладиган дарс учун алоҳида усуллар ишлаб чиқиш. Ва бу асосда дарс режаси ва конспектини шакллантириш.

7. Албатта дидактик ва кўргазмалы материаллардан фойдаланишни унутмаслик керак. Презентация, тарқатма ва видеоматериаллар тайёрлаш жуда муҳим ва уларнинг икки тилда бўлиши кераклигини унутмаслик лозим.

Шундай қилиб, фан – тил ўқитувчиси режа ва мақсаддан келиб чиққан ҳолда дарс жараёнини ташкиллаштиришнинг энг оптимал вариантыни танлаши зарур.

Фан – тил интеграцияси асосида ташкиллаштирилган дарсда ўқитувчининг роли

Замонавий таълим ўқитувчидан шахсий компетенцияларини ривожлантириш, билимини амалда қўллашга йўналтирилганлиги, таълимга турли ёндашувларни қўллаш олиши талаб қилади. Бунда ўқитувчида қуйидагилар шаклланган бўлиши зарур:

- CLIL усулини қўллашнинг талаба дунёқараш шаклланишидаги аҳамиятини тушуниш;
- назарий фикрлаш услуги;
Ўқитувчи қуйидаги касбий билим ва кўникмаларга эга бўлиши зарур:

- фан ва тил интеграциялашган ўқишни амалга оширишда ёрдам берадиган дастурий восита, усул ва техник воситаларни билиш;
- ушбу билимларни амалда қўллаш кўникмалари, яъни тегишли ўқув технологияси;
- педагогик тадқиқот ўтказиш кўникмалари;
- ривожланиш психологияси, ижтимоий психология ва педагогик иш психологиясини;
- ижодкорлик ва импровизация қобилияти, индивидуал ижодий услуб, ўзига хослик;
- таҳлил қила олиш қобилияти, ўз тажрибаларини умумлаштириш қобилияти;

Интеграциялашган дарсларнинг самарадорлиги мезонлари:

- талабаларнинг янги билимларни ўрганишдаги ижодий фаолиятини фаоллаштириш, муаммоли ўқитиш усули орқали янги билимларга қизиқишини ривожлантириш;
- талабаларни мустақил амалий ишларга жалб қилиш;
- тадқиқ қилиш кўникмаларини ва мустақил қарор қабул қилиш қобилиятини ривожлантириш;
- талабаларда табиатнинг яхлитлиги ва ривожланиши ҳақидаги замонавий ғояларни шакллантириш;
- тизимли фикрлашни шакллантириш ва тушунчаларни чуқур англаган ҳолда ўзлаштириш.

Дарс лойиҳасини режалаштиришда ўқув ва тил мақсадларини шакллантирамиз ва қуйидаги энг асосий йўналишларга эътибор берамиз:

Фан таркиби

1. Дарснинг мақсад ва вазифалари
2. Талабаларга нимани ўргатиш керак
3. Дарсдан қутилаётган мақсадлар нима

Ўзаро алоқадорлик

1. Етарли даражада сўз бирликлари, сўз иборалари ва махсус атамаларни қўллаш
2. Турли ўқитиш технологияларини қўллашда талабаларнинг тилини билиш даражасини эътиборга олиш
3. Мавзуга алоқадор ахборотларни етказишнинг энг мақбул усулларини излаш

Билим

1. Талабаларнинг танқидий фикрлашларини

Адабиётлар

1. Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора - тадбирлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. ПҚ – 3775-сон 05.06.2018
2. teachingenglish.org.uk/article/content-language-integrated-learning
3. Akhmetov N.A. General and inorganic chemistry. -M.: 1983. – P.135-138.
4. Батурина Н.В., Руковишников Ю.С., Батунова И.В. Использование приемов, методов и моделей системы CLIL в процессе обучения английскому языку студентов бакалавриата, Международный научно-исследовательский журнал, № 10 (64), Часть 1, Октябрь.
5. Safarova N.S. Some ways to increase the educational and conscious activity of students of medical institutes in chemistry classes. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 1, 2020.
6. Ниязов Л.Н. Метод кейс-стади и его применение в обучении химии // Научный вестник Бухарского государственного университета. 2017, № 3 (67). – С. 200-206 (на узбекском языке)
7. Ниязов Л.Н., Сафарова Н.С., Джурасева Л.Р. Метод кейсов в обучении предмета медицинская химия // III international scientific conference of young researches Proceedings 1 book. – Baku: Azerbaijan: 2019. -P. 182-184

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада юртимизга эндигина кириб келаётган ва фанларни чет тили билан интеграциялашган ҳолда ўтишга асосланган CLIL усули ҳақида сўз юритилади. Бу усулнинг аҳамияти Бухоро давлат тиббиёт институтида миллий гуруҳ талабалари учун очилган “Фармация” йўналиши талабаларига кимё фанини ўқитиш жараёни намунасида тушунтириб берилган. Тил ва фан интеграциялашган дарс жараёнининг ҳар бир босқичи учун ўзига хос таклифлар баён этилган ва керакли хулосалар келтирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассказывается о методе CLIL, который недавно вошёл в практику интегрированных занятий с английским языком в нашей стране. Его значимость раскрыта на примере процесса обучения химии в национальных группах направлении «Фармация» в Бухарском медицинском институте. Конкретные предложения и выводы сделаны для каждого этапа интегрированного процесса обучения языку и естественному.

ривожлантирадиган саволлар ва топшириқлар тайёрлаш.

2. Танқидий фикрлашни ривожлантириш асносида тил ва фанни интеграциялаш

Маънавий билим

1. Мавзунини ўрганиш жараёнида талабаларда қандай маънавий дунёқараш шаклланади?

2. Ушбу мавзудан талабаларнинг ахлоқий фазилатларини ривожлантириш учун қандай фойдаланиш мумкин?

3. Талабалар маънавиятини шакллантириш ғоясини юқоридаги 3та йўналиш билан қандай боғлаш мумкин?

Демак, фан ва тил интеграциялашган усул ёрдамида дарс ўтишда ўқитувчига қуйидагилар зарур:

- фанни чет тилида ўрганишнинг дастлабки босқичида талабалар ўз она тилларидан фойдаланишлари мумкин, аммо ўқитувчи фақат чет тилида жавоб беради;

- секин гапиринг, аниқ талаффуз қилинг;
- дарснинг мақсадлари ва қутилаётган натижаларини аниқ баён этиш;

- тилни ўрганиш учун қулай муҳит яратиш;
- ўқиш, тинглаш, гапириш ва ёзишда нутқ фаоллигини ривожлантириш;

- керак бўлса, талабалар учун тушунарли сўзларни, жумлаларни, ибораларни бир неча бор такрорланг;

- ўқувчилар нутқида мавжуд бўлган сўз бойликларида фойдаланиш;

- тематик қалит сўзлар билан иш олиб бориш;
- ўқувчиларни дарсда чет тилида фойдаланишга ундаш керак;

- талабалардаги мотивацияни ошириш учун турли дарс ўтиш усулларидан фойдаланиш.

Ўқитишга замонавий ёндашув ҳаёт ва фаолиятнинг ривожланиш динамикасининг ўзига хос хусусиятлари, ўқитишнинг турли технологияларининг ўзига хос хусусиятлари ва ўқитувчиларда зарур билим, кўникма ва малакаларини ривожлантиришда шахс, жамият ва давлат эҳтиёжлари билан боғлиқ ҳолда янгиликларни ўқув жараёнига киритишга қаратиши керак [7].

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, мамлакат ривожининг муҳим йўналишларидан бири хорижий мамлакатлар билан ўзаро алоқаларни ривожлантириш экан, унинг мустақкам пойдевори бу тил ўрганишдир. Ўқитувчилар эса, ҳоҳ у фан ўқитувчиси бўлсин, ҳоҳ у тил ўқитувчиси бўлсин бу йўлда асосий восита эканликларини ҳис қилган ҳолда бутун куч ғайратини шу йўлда сарфлаши лозим.

The article describes the CLIL method, which has recently been introduced into the practice of teaching integrated with the English language in our country. Its importance is revealed by the example of the process of chemistry education in national groups in the direction "Pharmacy" at the Bukhara Medical Institute. Concrete proposals and conclusions are made for each stage of the integrated process of language and natural science education.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

У.У.Умарова - катта ўқитувчи

Бухоро давлат университети

Таянч сўзлар: Moodle, масофавий таълим, дискрет математика ва математик мантик, ахборот ва таълим муҳити, ўзаро интерфаол мулоқот, янги педагогик маданият.

Ключевые слова: Moodle, дистанционное образование, дискретная математика и математическая логика, информационно-образовательная среда, интерактивное взаимодействие, новая педагогическая культура.

Key words: Moodle, distance education, discrete mathematics, information educational environment, interactive coordination, new pedagogical culture.

Шубҳасиз, бугунги шароитда масофавий таълим технологияларини қўллаш масалалари тобора долзарблик ва устуворлик касб этиб бораётганлиги аққол намоён бўлмоқда. Фақатгина замонавий ахборот технологияларига асосланувчи масофавий таълим тараққиётигина истикболда ҳаётнинг барча жабҳаларига кириб бориши кўзланаётган янги билимлар ва олий таълимга жамиятимиз ва иқтисодиётнинг ўсиб бораётган талабини қондиришга имкон беради [1:291]. Бунда анъанавий таълим тизимларида масофавий технологияларни қўллаш, шунингдек, уларнинг ҳамоханлиги бугунги даврнинг технологик тараққиётига мос равишда ўқув жараёни самарадорлигини оширишни таъминлайди.

Кўпчилик масофавий таълимни сиртки таълимга қийслайди. Ҳақиқатдан ҳам, масофавий таълим сиртки таълим каби ўқитувчи ва талаба ўртасидаги ўзаро узокликдаги таълим жараёнини акс эттиради. Сиртки таълимдан фарқли равишда масофавий таълимда амалий машғулотларга алоҳида урғу берилиб, бунда аниқ шахсга ёндашувнинг мавжудлиги айниқса муҳим, чунки талаба мустақил ҳолда таълим вақти ва суръатини белгилайди, муайян мавзуга такрорий қайта олиши ёхуд баъзи ўзлаштирган бўлимларини ўтказиб юбориши мумкин.

Замонавий масофавий таълим технологиялари ҳар бир талаба учун алоҳида шахсий таълим режасининг қўлланилиши ҳамда ўқитувчи билан доимий ҳамкорликдаги алоқасини назарда тутди. Улар таълим жараёнининг интерфаол хусусиятини таъминлаб, курс иштирокчилари—талабалар ва ўқитувчилар ўртасида тақсимланган вақт давомидаги фаол маълумот алмашинувини намоён этади. Ўз навбатида, бу доимий боғланиш ҳамда ўрганувчи ва ўқитувчи ўртасидаги таъсирчан қайта алоқани тақозо этади. Масофавий таълим технологияларнинг барча афзалликлари билан бир қаторда уларнинг чекланган имкониятини ҳам айтиб ўтиш жоиз [2:108]. Масофавий таълим технологиялари ўрганувчиларнинг шахсиз фазиаллари ва мотивациясига жиддий талабларни қўяди. Масофавий таълим учун талабага мустақам интизом керак, таълимнинг натижавийлиги эса бевосита унинг мустақил ишлай олиши, виждонан ёндашуви ҳамда, қолаверса, иштиёқига боғлиқ. Масофавий таълимнинг асосий камчиликларидан бири бу билимларни назорат қилиш босқичида талаба ўз ўқув иши натижаларини қалбакилаштириш учун чексиз имкониятларга эгалигидир [3:298]. Мазкур камчиликни бартараф этиш учун ҳар бир ўрганувчининг интернет тармоғига уланган иш жойини персоналлаштиришни таъминлаш, таълим мақсадларига талабаларни аниқ белгилаш, таълим жараёнини ишончли бошқарилишини таъминлаштириш, ўрганувчиларнинг ўқув жараёнига виждонан ёндашувига ундаш керак. Шундай бўлсада, билимларни текшириш жараёнида талабаларнинг аутентификацияси масофавий таълимнинг асосий

муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда. Талабалар таълим жойларида видеокамералар ҳамда тегишли дастурий таъминот ўрнатиш асосида ушбу масала қисман ҳал бўлиши мумкин [4:49]. Шунингдек, имтиҳонларни юзма-юз ўтказилишини таъминлаштириш мумкин, буни кўпгина масофавий дастурлар назарда тутди. Масофавий таълимнинг дастурий-технологик ва услубий мажмуасини тадбиқ этиш юқори харажатлари охир-оқибатда, масофавий таълим технологияларининг энг муҳим камчиликларидандир. Мазкур технологияларни қўллашнинг бошланғич босқичида масофавий таълим курсларини яратиш ва техник таъминот учун катта харажатларни талаб этади.

Олий таълим муассасаларида масофавий таълим технологияларини қўллаш шахсга йўналтирилган таълим, талабаларнинг ўқув жараёнидаги роли, фаоллиги, мустақиллигини ошириш ҳамда ўқув вақтларини мақбуллаштириш каби ўқув-тарбиявий масалаларни юқори самарадорликда ва янги услубда ҳал этиш қобилияти билан жозибалидир. Бундай таълим технологияларидан бири бу ўқитувчилар учун муҳим сифатли онлайн курсларни яратиш учун махсус ишлаб чиқилган Moodle масофавий таълим тизими бўлиб, сайт таркибини бошқариш хусусиятига эга бўлган таълим технологияси ҳисобланади.

Масофавий таълим курсини ишлаб чиқишни Бухоро давлат университети "Математика" таълим йўналиши талабалари учун Moodle ахборот таълимий муҳитида яратилган «Дискрет математика ва математик мантик» фанидан курс мисолида кўрайлик.

Moodle масофавий таълим тизимини воситаларидан фойдаланган ҳолда яратилган масофадан ўқитиш турли хил ресурсларнинг катта тўпламини ўз ичига олади: веб-саҳифалар, файллар, тестлар, форумлар, сўровлар, суҳбатлар, маърузалар, китоблар, семинарлар, топшириқлар, лугатлар. Ҳар бир ўқитувчи, ўқитилаётган мавзу бўйича ўқув материални тузади ва уни ўрганиш ва назорат қилиш учун қулай бўлган ҳар қандай шаклда тақдим этади [5:23]. Moodle тизимининг кучли томонларидан бири талабалар ва ўқитувчи ўртасидаги ўзаро интерфаол мулоқот учун кенг имкониятдир, чунки у ҳар хил форматдаги файллар алмашинувини қўллаб-қувватлайди; почта хизматидан фойдаланиб, барча курс қатнашчиларига жорий ўқув тадбирлари тўғрисида зудлик билан маълумот бериш имконияти пайдо бўлади.

